

ტომას ჰერბერტი

მოგზაუხობანი სპახსეთში –1627-1629*

(ამონარიდი)

შაჰ აბასს სხვადასხვა ცოლისაგან ჰყავდა ბევრი შვილი, რომელთა განათლებაზე არც ზრუნავასა და არც ფულს არ ზოგავდნენ. უფრო მეტად საიმედონი იყვნენ ისმაილი (Ismael), სოფი-მირზა (Soffy-Mirza), ყოდაბუნდა-სულთანი (Codabanda-Sultan) და ემანგოლი (Emangoly) – ოთხი ახალგაზრდა მამაცი პრინცი. პირველი ორი იყო გორდინას (Gordina) შვილი, სიმონ ხანის ქალიშვილის; მომდევნო ორი – მართას, სკანდერ მირზას ქალიშვილის შვილები. ორივე იყო ქართველი, ორივე ქრისტიანი. პირველი ქალბატონი ჩამოიყვანა ქურჩიკი-ხანმა (Kurchiki-cawn), მეორე – შაჰ-თამაზ-ყულიბეგმა (Shaw-Tamas-Coolibeg), ორივენი იყო სპარსელი, ორივე ფავორიტი. ყველა მათგანი ისეთი ძვირფასი იყო აბასისთვის, ჩანდა, რომ მაშინ მას ჰქონდა ამქვეყნიური ბედნიერების ელექსირი. მისი ფავორიტი ცოლები შეუდარებელი სილამაზისა და ჭეშმარიტად ერთგულები იყვნენ; ხოლო ვაჟები მისი ხასიათის, პოლიტიკისა და სიმტკიცის მსგავსნი – რაც ერთდროულად სიამოვნებას ანიჭებდათ როგორც ხანშიშესულ მეფეს, ასევე ომისმოყვარულ სპარსელებს. მაგრამ როგორც ჩვეულებრივ ხდება, ყველაზე კარგი გარემოებანიც კი სწრაფად იცვლებიან და არ არის ისე-

* იხილეთ გვ. 163-191: ელგუჯა ხინთიბიძე – ვეფხისტყაოსნის გზა ევროპისაკენ და ინგლისური საისტორიო წყაროები.

თი მშვიდი დღეები, რომელთაც ღრუბლების ჩრდილი არ მიაღ-
ვება. ამრიგად ახალგაზრდა პრინციების გულწრფელობა და
სრულყოფილება სწრაფად გაქრა. ისმაილი (რომელიც სამხედ-
რო ხელოვნებისა და სულგრძელობის ადრეული ნიშნებით
ალაფრთოვანებდა და თვალში ხვდებოდა აზიურ სამყაროს)
წყულმა შხამიანმა ღრუბლემ დასცა და უდროოდ დაასამარა
ცხრამეტი წლის ასაკში, მისი დიდებულების ზენიტში. სოფი--
მირზა, რომელსაც თან სდევდა ბედის უკუღმართობა, თავდა-
პირველად დაწინაურდა შეთქმულების გამოვლენის გამო, მაგ-
რამ საბოლოოდ ისიც იმავე წლებში დამარცხებული და სასიკ-
ვდილოდ დაჩეხილი იქნა მუნჯი კაპიჯის (capigi) მიერ, რომელ-
მაც მოიპოვა საძულველი გამარჯვება და უბრალოდ ეჭვიანი
მეფის სურვილი აღასრულა.

და ემანდოლიმ, მისი პოპულარობის აღიარებამდე, ჯა-
დოქართან კავშირით შეიტყო საკუთარი ბედის ჰოროსკოპი,
გაიგო, რომ ხანმოკლე სიცოცხლე ექნებოდა. მშიშარა გაი-
ზარდა მამის მოღალატეობრივი ხასიათის გამო, ღრმა და მწუ-
ხარე მელანქოლიამ შეიწირა მისი ნაღვლიანი სული.

სუვერენობის შანსი მიეცა ხოდაბუნდა სულთანს, რო-
მელსაც ეწოდა სეფი, რომელსაც (დაბრძენდა რა თავისი ძმის
უბედურებით) ისეთი სიფრთხილით ეჭირა თავი მეფის სამსა-
ხურში, და ისეთი სასიამოვნო და უსაფრთხო ურთიერთობა
ჰქონდა ხალხთან, რომ აბასმა შეიყვარა; ხალხიც ზეიმობდა.
თითქოს აშკარა შეუცნობელი იღბალი ანებივრებდა მას. კე-
თილგანწყობის, გულუხვობის, ერთგულების, გამბედაობისა
და სამხედრო ხელოვნებაში გამოცდილების გამო. როგორც
შინ, ისე საზღვრებს გარეთ, სპარსეთის მონარქია, თურქეთი,
არაბეთი, მონღოლეთი და ყიზილბაშები ადიდებდნენ, ეშინო-
დათ და ამკობდნენ მას სხვადასხვა ხოტბით. ასე რომ, თვი-
თონ არაფერს ტოვებდა გამოუვლენელსა და უთქმელს, რასაც
შეეძლო მისთვის დიდება მოეტანა; მის მტრებს, მიუხედავად
იმისა, რომ თავს არ იტყუებდნენ, არ შეეძლოთ, არ გაეკერპე-
ბინათ ის, ვინც ამ ყველაფრის მიუხედავად არ იცვლებოდა და
შეწუხებული იყო ამ პოპულარობით (არა მსგავსად ჩვენი ბუ-
ნებისა, რომ ყოველი მოქმედების, ყოველი ვულგარული ნიშა-

ნი გაგვალმერთებს, და ყველა დიდებულების ამოხბას გვმატებს დამსახურების გარეშე). იგი მოკრძალებით საყვედურობდა მამებლებს; იტანჯებოდა მათი თვალთმაქცობით, მიაჩნდა, რომ მისი გამარჯვებები ყოველთვის იყო გაზვიადებული. თვლიდა, რომ, რაც კი გააჩნდა და რასაც აკეთებდა, იყო მხოლოდ მამამისის ძლევამოსილების დამსახურება. ეჭვობდა, რომ მას დატანჯავდა მისი მონაპოვარის დაკარგვა. ოჰ! როგორი საშინელია ჩაბუდებული და დაფარული ეჭვი და შური! ... – და ეს, იმ გონიერებას, რომელიც ჩვენ ადამიანებად გვაყალიბებს, ყოველგვარი სამართლიანობის გარეშე გადააქცევს სისატიკედ. დიახ, ბოროტებად გაიზრდება ყველაზე არაგონიერ და სასტიკ არსებებში! აბას მეფე მამა ხომ არის? განა მონყალება არ არის უპირატესი ადამიანის თვისებათაგან? ხომ არის სოფი-მირზა-სულთანი პრინცი, მისი ვაჟი? ვის მიმართ უნდა გამოამჟღავნოს მან სათანადო სიყვარული? ვისში უნდა ეძიოს ღირსება უფრო მეტად? სად შეიძლება იპოვნოს უკეთესი საყრდენი? საბრალო პრინცი! ბილიკი, რომელზეც იგი მიაბიჯებს უმატებს მისი მამის დიადემას ბრწყინვალებას და ამავე დროს უბიძგებს თავის ქვეყანას, არ მიჰყვებს მის გზას, და ამით ჩაითრევს საკუთარ თავს საშინელ უფსკრულში. რაც უფრო მეტად მამებლურად ექცევა თავის მამას, მით მეტად აალებს მასში უსამართლო შურს; რაც მეტად აღამაღლებს ის თავის ქვეყანას თავისი დიდი წარმატებებით თურქების წინააღმდეგ, მით მეტი აპლოდისმენტით ამკობს მას ხალხი, მაგრამ აბასს აშინებს მისი პოპულარობა. დიახ, ისე ძალიან ეშინია, იმდენად არის გადაგვარებული მასში მამობრივი გულმონყალება, რომ ნაცვლად მონყალებისა და სამართლიანობისა (რომელიც აძლევს მეფეს უფრო მეტ მშვენიერებას, ვიდრე თავზე დადგმული დიადემა) ის ჩაიფიქრებს მის განადგურებას.

სამეფო კარის ამ ინტრიგების პერიოდში, პრინცი ამყად იქნევს თავის მახვილს არაბეთში, სადაც მრავალი წარმატების შემდეგ, გამარჯვებული თვითონ გახდა დატყვევებული ულამაზესი არაბი პრინცესას მიერ (და ასეთ სხეულებში, როგორც წესი, უმშვენიერესი სულები ცხოვრობენ) მომხიბვლე-

ლობით; მაგრამ ისეთი იყო მისი სიმამაცე და ღირსება, რომ სწრაფად გამოისყიდა თავისი თავი, და ის (პრინცესა) აქცია თავის ტყვედ. ... ამ ქალისგან მას შეეძინა ორი შვილი, სოფი და ფატიმა. ... ეს ახალგაზრდა პრინცესა ფატიმა მამამისზე – სოფი-მირზაზე ნაკლებად არ უყვარდა პაპას – შაჰ-აბასს. ... [შაჰი] სოფი-მირზას განრისხებას ცდილობდა იმით, რომ მტრულად მოპყრობოდა იმას, ვინც [პრინცეს] ძალიან უყვარდა. ეს იყო მისი მრჩეველი არაბი მალარი, ერთგული და წინდახედული მსახური... შაჰმა მალარი გამოიძახა და ნაცვლად იმისა, რომ პატივი მიეგო პრინცის კეთილშობილური აღზრდის გამო, მკაცრი მზერა მიაპყრო მას. დაადანაშაულა იგი სიამაყეში და ბრალი დასდო, რომ მან პრინცი მოაჯადოვა არაკეთილსინდისიერი ამბიციებით. მალარი თავმდაბლობით, მაგრამ თავდაჯერებული თავის უდანაშაულობაში ბოდიშს იხდიდა და მთელ ძალღონეს იყენებდა, რომ დაემშვიდებინა იგი. მაგრამ რაც უფრო მეტად იცავდა თავს, და ნათლად ცდილობდა მირზას [პრინცის] ლოიალობის წარმოჩენას, მით მეტად აღიზიანებდა მეფეს... [მეფემ] სისხლმონყურებულ კაპიჯებს [capigis] დააჭრევინა და დაახრჩობინა იგი... პრინცმა, რომელიც ამ დროს ტარტარების [Tartar] წინააღმდეგ იბრძოდა, გაიგო რა ამის შესახებ, გონდაკარგულმა დატოვა ბანაკი და ჩამოვიდა სამეფო კარზე. ...პრინცი ზეცას იმონებდა, რომ მალარი უდანაშაულოა. მაგრამ აბასი მის პროვოცირებას ახდენდა, უმტკიცებდა, რომ მას ნათლად შეეძლო ქვეყნის დარწმუნება მალარის დესტრუქციულ ჩანაფიქრში. პრინცი აინთო სიბრაზით. განრისხებულმა წარმოიდგინა ჩამომხრჩვალ მალარი; იშიშვლა მახვილი, დაიფიცა, რომ გადაარჩინდა მას. ... ზოგიერთი სარწმუნო გადმოცემის მიხედვით, პრინცი ჯერ განაიარაღეს. შაჰმა მიიწვია იგი სხვა დარბაზში, თავი მოაჩვენა, რომ თვითონ არ იყო კარგად და გავიდა, უბრძანა შვიდ დიდტანიან ბოროტმოქმედს – ყრუებსა და მუნჯებს – სისხლმონყურებულნი და სასიკვდილო მშვილდ-ისრებით შეირაღებული შესულიყვნენ დარბაზში საიდუმლო კარიდან; რომელთა გარეგნობამ, საქციელმა და იარაღმა მაშინვე გამოააშკარავა მათი დანიშნულება და სურვილი. ... პრინცი გულუბრყვილოდ ცდილობდა, გაერკვია რაში

იყო საქმე. რომ არ დაეწყო მჭევრმეტყველება და ხვეწნა-მუდარა ამ ჯოჯოხეთის ძაღლებში თანაგრძნობის გაღვიძების მიზნით და სცოდნოდა ამ ბოროტი ბრძანების ნამდვილი საფუძველი, ის შეძლებდა გამკლავებოდა მათ. ...იგი ეძგერა ამ მონსტრებს – ჯერ ერთს, მერე – მეორეს; იხილეს რა მისი ამგვარი სიმამაცე, სამი მათგანი გაემგზავრა ეშმაკთან, სანამ ისინი მოახერხებდნენ მშვილდ-ისრების საზარელ აჟღარუნებასა და მის დაბმას. იგი საოცარი სიმარჯვითა და სიმამაცით იცავდა თავს. ...საბოლოოდ მათ მოახერხეს პრინცის გათოკვა. ...ბოროტმოქმედნი ზეიმობდნენ გამარჯვებას, ტკბებოდნენ მისი წამებით მანამ, სანამ მეფემ (რომელიც, როგორც ჩანს, შორს არ იყო) არ შეაჩერა ისინი. ბრძანა პრინცის გათოკვა და გავარვარებული ფოლადით დაბრმავება, სანამ გონზე მოვიდოდა. ამით მოუსპო მას ხილვა ყველაფრისა (რაც ყველაზე მეტად უყვარდა) – ცოლის, შვილების, მეგობრებისა; და თვით მაღარის გვამისა...

მამაცი პრინცის დაკარგვა მალე გახმაურდა, მთელი სპარსეთი გლოვობდა. ...გაიაზრა რა საკუთარი განადგურებული არსებობა, პრინცმა დაწყევლა თავისი დაბადება, დიდება, სამართლიანობა და (რაც ყველაზე მეტად სამწუხაროა) თვით საკუთარი მშობელი. გაშმაგებულმა დაიფიცა, რომ მას განადგურებდა. თუმცა დარწმუნდა, რომ შურისძიება შეუძლებელი იყო. პრინცი ბოხოქრობდა და იმუქრებოდა მანამ, სანამ სულეიმან-მირზამ, ქურჩიკი ხანმა და სხვა მონათესავეებმა და ახლობლებმა ერთხმად არ მოუწოდეს სიმშვიდისაკენ. ისინი მიაწყდნენ მას და თავიანთი საბრალო მაგალითებით მოუწოდეს სიმშვიდისკენ. ...

ამ უსიამოვნო ჟამს, აბასი ინარჩუნებდა თავის ორბიტას, მოძრაობდა, როგორც მეორე სატურნი; და თავისი გვირგვინის სიმტკიცეში დარწმუნებული იყო, არაფერი მოჩანდა, რაც დაურღვევდა სიმშვიდეს; მის სიამოვნებათა შორის არაფერი იყო მეტად ძვირფასი, ვიდრე ახალგაზრდა ფატიმა. ...სამეფო კარი და მთელი ქვეყანა აღტაცებული იყო მისი სიყვარულით ამ ძვირფასი ქმნილებისადმი. არც თუ ცოტანი ხარობდნენ ამით, რადგანაც ამ უმნიშვნელო ქალის მეშვეობით მათ მრავ-

ვალგზის მოახერხეს, აეცდინათ შაჰის მრისხანება. ...მაგრამ რა სიხარული უნდა ჰქონოდა დაბრმავებულ პრინცს, როცა თვითონ არ იყო ამ სიხარულის მონაწილე? მას მხოლოდ შურისძიება სურდა; ...ეს სიტყვა, როგორც სასიამოვნო მუსიკა, ყველაზე მეტად სიამოვნებდა მეღანქოლით შეპყრობილ მირზას ჯოჯოხეთურ ფანტაზიას. არ ნუხდა, როგორი საზარელი იქნებოდა ეს შურისძიება, ოღონდ აბასი დატანჯულიყო. ... გაიგო რა, რომ მამამისი აღმერთებდა ფატიმას, მიუხედავად იმისა, რომ მასაც ძალიან უყვარდა იგი, განუახლდა რა მამისადმი სიძულვილი, ჩაიფიქრა ამ უდანაშაულოს დაღუპვა. შურისძიებამ იმდენად ჩაძირა სიბნელის გაუგონარ მორევში, რომ მასთან მხოლოდ და მხოლოდ დასამშვიდებლად მისულ უმნიშვნელო ბავშვს არამზადამ ხელი სტაცა და სისხლსმონყურებული მრისხანებით მოუგრინა კისერი. ... განცვიფრებული პრინცესა, მისი ცოლი, მოსთქვამდა: მხედველობამ შეაცდინა ის! – არ უნდა ვირწმუნოთ, იმიტომ მოეკლა, რომ ფატიმა იყო. და, თითქოს ეს საკმარისი არ იყო, გაიგო რა, ფატიმას გამო ახალგაზრდა სოფის საცოდავი ტირილის ხმა, მრისხანებით აღივსო და ხელის ცეცებით წავიდა მისკენ, რათა მოესპო მეფისთვის მემკვიდრე; მაგრამ პრინცესას ჩარევით ბავშვი გადარჩა, თორემ დაიღუპებოდა კიდევ სხვა – სპარსეთის გვირგვინი, რომელსაც იგი ამჟამად ფლობს.

როდესაც ამ ტრაგედიის შესახებ შეიტყო, აბასი ისეთი სასტიკი მძვინვარებით აღივსო, ბევრს ეშიწონდა, ის თავად გახდებოდა მისი პირადი ჯალათი. მაგრამ, როდესაც თავისი მწუხარება ზღვის ცრემლებით დაალტვო, მან შეიკავა თავისი დარდი, განიზრახა სამომავლო დასჯა, დაიფიცა, რომ მის უაზრო მოქმედებაზე შურს იძიებდა, ბოროტების უმაღლესი ფორმით: როდესაც პრინცმა ეს გაიგო, პასუხი იყო ისეთი საშინელი, ზედ დართული მილიონობით საზარელი წყევლა-კრულვით, რომ ამან თვით მეფეც გააოცა. და ბოლოს, დატანჯა რა მრისხნების წუთებმა, გააცნობიერა, რომ მხოლოდ სიკვდილი იხსნის ადამიანს ამქვეყნიური უბედურებისგან მონობის ბორკილების დამსხვრევით. მესამე დღეს მან წერტილი დაუსვა თავის სიცოცხლეს ერთი ჭიქა საწამლავის დალევით. ... მეფემ

მიზანშეწონილად მაინც არ მიიჩნია მისი დაკრძალვის ცერემონიალის გამართვა. უბედური პრიცესა განცალკევდა ადამიანთაგან; მაგრამ როდესაც მისი შვილის გამეფების დრო დადგა, ... შეწყვიტა თავისი იზოლირება და გარკვეული დროით დაივიწყა თავისი დარდი.

მეტი მე არ ვიცი. მაგრამ აბასი თვითონ, ჩვენი წასვლიდან ცოტა ხნის შემდეგ გამოემშვიდობა ამ ქვეყანას.

მთაჩგმნელები: ნინო ჯილაუხი, ეღგუჯა ხინთიბიძე